

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.6.3>

CECHY FUNKCJONALNE TOPONIMIKONU W POWIEŚCI PAWŁA ZAHREBELNEGO „CUD”

Liliia Ruskulis

doktor nauk pedagogicznych, docent Katedry Języka i Literatury Ukraińskiej Mikołajowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Wasyla Suchomłynskiego (Mikołajów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-2293-5715
ruskulis_lilya@ukr.net

Inna Rodionova

kandydat nauk filologicznych, docent Katedry Języka i Literatury Ukraińskiej Mikołajowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Wasyla Suchomłynskiego (Mikołajów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-3020-8764
rodiof2015@gmail.com

Adnotacja. Artykuł bada cechy funkcjonalne nazw miejscowości używanych przez Pawła Zahrebelnego w powieści historycznej „Cud”. Ustalono, że toponimy w pracy pełnią trzy główne funkcje stylistyczne: nominatywno-identyfikacyjne, opisowo-obrazkowe i tła.

Analizowane przez nas toponimy (łącznie 265 leksemów) są podzielone na toponimy fizyczno-geograficzne i społeczno-kulturowe. Pierwszą grupę stanowią toponimy, do których należą: oronimy i hydronimy. W tekście powieści wyodrębniliśmy toponimy do oznaczania obiektów wodnych-31 leksemów (hydronimy, potamonimy, limnonimy, pelagonimy, oceanonimy, helonimy). Zastosowanie nazw miejscowości tej grupy umożliwia identyfikację przestrzeni narodowej, otwarcie krajobrazu artystycznego.

Druga grupa to toponimy społeczno-kulturowe: oikonimy, polisonimy, komonimy, chónonimy, teonimy, urbanonimy. Największą grupą są toponimy oznaczające miasta staroruskie i zagraniczne (łącznie 73 leksemy), co umożliwia kontrastowanie pojęć „własne/obce”. Ich rolą jest określenie walki między miastami, odpowiednio i między państwami, odtworzenie konfliktów na gruncie religijnym, dzięki czemu autor tworzy atmosferę czasu, atmosferę życia i sporów.

Badania dowodzą, że toponimy z reguły stanowią główną tezę (zasadę), kształtują postacie bohaterów, demonstrują połączenie pokoleń, jednoczą czas i przestrzeń. Mamy więc powody, by stwierdzić, że cechy tworzenia toponimów dzieła sztuki, techniki ich użycia są integralnym składnikiem idiosylu pisarza.

Słowa kluczowe: toponimy, oronimy, hydronimy, oikonimy, horonimy, teonimy, urbanonimy, powieść „Cud”, idiosyl pisarza.

FUNCTIONAL FEATURES OF TOPONYMICON IN NOVEL «MIRACLE» OF PAVLO ZAGREBELNY

Lilia Ruskulis

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of the Ukrainian Language and Literature, V. O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-2293-5715
ruskulis_lilya@ukr.net

Inna Rodionova

Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature, V. O. Sukhomlynskyi Mykolayiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-3020-8764
rodiof2015@gmail.com

Abstract. The article examines the functional features of toponyms used by Pavel Zagrebelny in the historical novel "Miracle". It was established that toponyms in the work perform three main stylistic functions: nominative-identification, descriptive-imagery and background.

Toponyms analyzed by us (265 lexemes in total) are divided into physical-geographical and social-cultural toponyms. The first group consists of toponyms, which include: oronyms and hydronyms. In the text of the novel, we selected toponyms for water bodies – 31 lexemes (hydronyms, potamonyms, limnonyms, pelagonyms, oceanonyms, gelonyms). The use of toponyms of this group makes it possible to identify the national space and reveal the artistic landscape.

The second group is social and cultural toponyms: oikonyms, polysonyms, commononyms, choronyms, theonyms, urbanonyms. The largest group are toponyms denoting ancient Rus and foreign cities (73 lexemes in total), which makes it possible to contrast the concepts of "own/foreign". Their role is to outline the struggle between cities, respectively, between states, reproduction of conflicts on religious grounds, thanks to which the author creates the atmosphere of time, the atmosphere of life and disputes.

Researches prove that toponyms, as a rule, establish the main thesis (principle), form the characters of the heroes, demonstrate the connection of generations, unite time and space. Thus, we have reason to state that the peculiarities of the creation of toponyms of an artistic work, techniques of their use are an integral part of the writer's idiosyncrasy.

Key words: toponyms, oronyms, hydronyms, oikonyms, choronyms, theonyms, urbanonyms, the novel "Miracle", writer's idiosyncrasy.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТОПОНІМІКОНУ В РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ДИВО»

Лілія Рускуліс

*доктор педагогічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Миколаївського
національного університету імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)*

ORCID ID: 0000-0003-2293-5715

ruskulis_lilya@ukr.net

Інна Родіонова

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Миколаївського
національного університету імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-3020-8764

rodiof2015@gmail.com

Анотація. У статті досліджуються функціональні особливості топонімів, використаних Павлом Загребельним в історичному романі «Диво». Установлено, що топоніми в творі виконують три основні стилістичні функції: номінативно-ідентифікаційну, описово-зображальну і фонову.

Проаналізовані нами топоніми (усього 265 лексем) поділено на фізико-географічні та суспільно-культурні топоніми. Першу групу становлять топоніми, до яких належать: ороніми та гідроніми. У тексті роману нами виділено топоніми на позначення водних об'єктів – 31 лексема (гідроніми, потамоніми, лімніоніми, пелагоніми, океаноніми, гелоніми). Використання топонімів цієї групи дає можливість ідентифікувати національний простір, оприятити художній ландшафт.

Друга група – суспільно-культурні топоніми: ойконіми, полісоніми, комоніми, хороніми, теоніми, урбаноніми. Найбільшою групою є топоніми на позначення давньоруських і закордонних міст (усього 73 лексеми), що уможлиблює протиставлення понять «свій/чужий». Їх роль – окреслення боротьби між містами, відповідно й між державами, відтворення конфліктів на релігійному ґрунті, завдяки чому автор творить атмосферу часу, атмосферу життя і суперечок.

Дослідження доводять, топоніми, як правило, закладають основну тезу (принцип), формують характери героїв, демонструють зв'язок поколінь, об'єднують час і простір. Таким чином, маємо підстави констатувати, що особливості творення топонімів художнього твору, прийоми їхнього використання – невід'ємна складова ідіостилію письменника.

Ключові слова: топоніми, ороніми, гідроніми, ойконіми, хороніми, теоніми, урбаноніми, роман «Диво», ідіостиль письменника.

Вступ. Кожен народ дає свої назви містам, селам, водоймам, лісам, горам, долинам, полям і лугам, відображаючи історію матеріальної та духовної культури, побут, історію природничо-географічного середовища. На думку Е. Мурзаєва, «будь-яке народження топоніма викликається історичними умовами, географічним середовищем і здійснюється засобами мови. Через топоніміку можна виявити колишні фізико-географічні особливості території, характер розселення, специфіку формування населених пунктів тощо» (Мурзаєв, 1982: 25).

Питання топоніміки розглядалося в працях з історії, географії, мовознавства від глибокої давнини й до наших часів, хоча сам термін «топоніміка» з'явився близько ста років тому. Топоніміка фактом свого відокремлення як окремої галузі науки зобов'язана практичним потребам географії. Серед провідних топонімістів можна виділити київських учених – А. Белецького, Р. Кравчука, В. Німчука. У Львові Б. Думін опублікував цікаві спостереження про перейменовані географічні назви. Типологічними класифікаціями ойконімів займалися Д. Бучко, Л. Гумецька, В. Жучкевич, Ю. Карпенко, О. Купчинський, В. Ніконов, О. Стрижак, О. Суперанська, К. Цілуйко, О. Черняхівська та інші.

Попри численну кількість наукових розвідок, вони не вичерпують усіх аспектів вивчення цього елементу художнього тексту, що відображає, з одного боку, універсальні закони світобудови, етноспецифіку їх сприйняття, а з другого – індивідуально-авторські уявлення про дійсність.

Основна частина. Мета нашої розвідки проаналізувати лексеми на позначення топонімів у романі Павла Загребельного «Диво», з'ясувати їх функціональні особливості. У цьому дослідженні покладатимемося на

класифікацію, запропоновану О. Суперанською. Запропонований авторкою принцип класифікації ономастичного матеріалу представляється нам найбільш вичерпним, оскільки дозволяє здійснити кілька типів класифікацій (Суперанська, 2007: 65-67).

Функціонування в творах художньої літератури власних назв становить процес нагромадження нею ознак предметного значення. Одними з перших поєднань характерних рис оніма в теорії поезики, як доводить у власних розвідках Л. Удовенко, стало переконання про спеціальний характер добору власних назв у художньому творі. Типи географічних назв єдині для всього світу, оскільки поєднують у собі відношення особи до навколишнього світу (Удовенко, 2012 : 104).

Використані прозаїками топоніми почасти формують характери героїв, демонструють зв'язок поколінь, об'єднують час і простір. Таким чином, особливості топонімів художнього твору, прийоми їхнього використання – невід'ємна складова ідіостилу письменника. Нам імпонує думка про те, що дослідження топонімікону художнього твору сприяє визначенню структури та функцій ономастичних одиниць, а це допомагає проаналізувати взаємодію топонімів із контекстом і визначити семантичні конотації, що дозволяють розкрити місце та значення топонімів у різних за жанром творах. Як підкреслює В. Калінкін, топоніми – «невід'ємні елементи форми й змісту історичного твору, виразні носії авторського задуму. Дослідження художніх топонімів дозволяє визначити їхню функційну багатоаспектність і системність використання» (Калінкін, 1999: 8).

У романі П. Загребельного «Диво» виокремлюємо дві переважаючі тематичні групи топонімів: фізико-географічні та суспільно-культурні. Нами досліджено 40 лексем першої групи топонімів. Подамо їх характеристику.

1. *Ороніми* (назви елементів рельєфу) – 9 лексем: *назви на території України*: Карпати, Старокиївська гора, Байкова гора – 3 лексеми; *назви на території Європи*: Маторієві гори, гори Сегнел, Огражден, долина Тімак, Рупельський перевал, ущелина Ключ (клісура Клідіон) – 7 лексем; *назви на території Єгипту*: долина Царів – 1 лексема. Наведемо приклад (Перезимувавши у Відині, Василій пройшов *Маторієві гори*, спустився в *долину Тімак*; Самуїл вибрав найзручнішу тіснину між горами Беласиця і *Огражден* по течії річки Струмешниця і звелів будувати між двома хребтами високу непробивну стіну з величезних кам'яних брил. Та *ущелина* звалася *Ключ*, або по-ромейськи – клісура Клідіон; Може, як тому англійцеві, що врешті знайшов у *Долині Царів*). Із групи оронімів уживається єдина назва українських гір, онім Карпати як символ національної самоідентифікації (Доспіли до табору Святополюкового аж коло *Карпат*). Назви гір Старокиївська, Байкова – створюють ландшафтний образ столиці – Києва, є його візитівкою до сьогодні (Для Отави крайній випадок уже настав; ... на краю *Старокиївської гори*, то, мов повстало з глибини тисячоліття візантійське видиво; А Гордій Отава бачив увесь Київ так, неначе піднімала його дивна сила над містом, але все поймалося для нього сірою імлою, всі київські гори схожі були чомусь на *Байкову гору*). Решта оронімів – це місцевості на території Європи, описані в романі, де автор свого часу побував, то під час війни, то як турист, то в складі письменницьких делегацій.

2. *Гідроніми* (назви водних об'єктів) – 31 лексема: **а) потамоніми** (назви річок) – 25 лексеми: *ріки на території України*: Дніпро, Почайна (висохла права притока Дніпра), Десна, Прип'ять Уборть (права притока Прип'яті), Буг, Уж, Дичина, Варна, Ручай, Сітомль, Смядина, Рось – 13 лексем; *ріки на території Європи та Азії*: Рейн, Дунай, Волга, Хебар, Вардар, Струм, Струмиця, Гзень, Тигр, Євфрат, Ешба – 11 лексем; *ріки на території Індії*: Ганг – 1 лексема; *ріки в Африці*: Ніл – 1 лексема. Наведемо приклади (приправляти в лодях з річок *Ужу* й *Уборті* до *Прип'яті* й по *Дніпру* камінь надтвердий...; Волхви перебили старшин і жон їхніх, не знайшли багато хліба, бо неврожай був для всіх: і для старшин, і для простолюддя; тоді кинулися всі по *Волзі*...; Самуїл на правому, Василій на лівому березі *Вардара* (річка в Югославії та Греції); Тому Самуїл став ждати ромеїв у *Струмиці*, за Рупельським перевалом; навпроти *ріки Дичини*, далі, тримаючись берегів, дійдуть до Констанції на *річці Варні*); **б) лімніми** (назви озер): Преспанські озера – 1 лексема (... і переважну частину свого часу проводить на *Преспанських озерах* коло своєї коханки Біляни...); **в) пелагоніми** (назви морів): Біле море, Егейське море, Адріатичне море – 3 лексеми; наприклад: але він одважився податись назустріч майбутньому, що так манливо висвічувало йому в пурпурових хвилях *Егейського моря*; **г) океаноніми** (назви океанів): Індійський океан – 1 лексема: Ходить він в *Індійський океан* і далі, до Малайї, до Японії; **д) гелоніми** (назви боліт): Струмешницькі болота – 1 лексема: Ночами ромеїв заїдали хмарища комарів, що вилітали з *Струмешницьких боліт*, у війську почалася пропасниця, захворів сам імператор.

У тексті роману нами виділено топоніми на позначення водних об'єктів – 31 лексема. Використання топонімів цієї групи дає можливість описати один із найпоширеніших видів переміщення (Вони переправилися через річку *Хебар*, пішли понад морем; Ромеї могли ввійти в Болгарію двома шляхами: з Андріанополя на Пловдив, через Троянові ворота, або ж з Мосинополя і Солуня край ріки *Струмешниця*), красу національних краєвидів (сталево зблискував *Дніпро* і вгадувалася світла *Десна*, що зливалася з своїм древнім отцем); вираження поняття єдності простору Київської Русі та України (... і не жовта глина пагорбів, і не сріблясті піски *Дніпра* і *Почайни*, - Київ назавжди тепер позостанеться для нього вишнево-сизим розспіваним світом, в якому живуть усі барви, вичарувані колись для малого дідом Родимом).

До другої групи топонімів (суспільно-культурних) нами віднесено:

1. *Ойконіми* – (назва будь-якого населеного пункту, від міста до окремого будинку, використовується для іменування населених пунктів – міст, селищ, сіл) – 79 лексем: **а) полісоніми** (назви міст) – 73 лексеми: *назви міст на території України*: Київ, Харків, Артемівськ, Корсунь, Любич, Вишгород, Преслав, Андрінополь,

Чернігів – 9 лексем; *назви міст на території Європи*: Царгород – Константинополь (нині Стамбул), Ефес (нині Ізмір), Адріанополь (Едірне), Троя, Тарс, Влахерна – Туреччина; Радогость, Білгород, Вишгород, Полоцьк, Новгород, Волхов, Верей, Ростов, Муром, Ярославль, Смоленськ, Брянськ, Карачев – Росія, Фрейбург, Марбург, Дрезден, Клетенберг, Лінц – Німеччина; Равенна, Неаполь, Рим, Новий Рим, Анкона – Італія, Варшава, Краків – Польща, Прага – Чехія, Нью-Йорк, Водена – США, Брюссель – Бельгія, Афіни, Марафон, Сервія, Ларріса, Дельф, Корінф, Мегера, Спарта, Каллікратія – Греція, Монтенегро – Колумбія, Охрид, Скопле – Македонія, Сердець, Плодив – Болгарія, Герат – Афганістан, Пальміра (нині Тадмур) – Сирія, Тімгад – Алжир, Спліт – Хорватія, Баальбек – Ліван – 58 лексем; *назви міст, що зникли*: Ніневія, Персеполіс, Вавілон, Помпея, Іліополь, Тмутаракань – 6 лексем; **б) комоніми (назви сіл)**: Берестове, Веприк – Україна, Беласиця, Віден, Коноп, Струмешниця – Болгарія – 6 лексем.

У романі описуються події, що мали місце за часів Київської Русі. Відтак, автор вплітає в канву твору й застарілі географічні назви: Вишгород, Корсунь, Царград, Константинополь, Візантія. Чотири різні назви має й сучасний Стамбул, а саме: Візантія, Царград, Константинополь (І в Корсуні, де наш князь Володимир хрестився, церква Богородиці, і в самому Царграді; Давньогрецьке місто *Візантія* було перейменоване в *Константинополь*, коли імператор Костянтин зробив його столицею першої християнської імперії). П. Загребельний у романі використовує назви міст, які існували в різні епохи, що дало змогу поєднати віддалені часові межі.

Роль топонімів на позначення давньоруських і закордонних міст (усього 73 лексеми) – увиразнення опозиції «свій/чужий» між містами, відповідно й державами (Зроблю *Київ* суперником *Константинополя*), розквіт міст (арки Трояна в *Анконі* й *Тімгаді*, споруджені Андріаном міські ворота в *Адалії*; ... будівлі в *Гераті*, *Пальмірі*, храм у *Баальбеку* з його небачено гігантськими колонами...) та ін. Використання великої кількості полісонімів дає можливість показати достовірні події. Більшість із цих ойконімів мають історичну цінність, відтак їх використання актуалізує події минулого (Відчуття того грецького воїна, який добігав до *Афін*, щоб передати вість про перемогу під *Марафоном*; *Троя* без Шлімана вважалась би вигадкою п'яного неписьменного Гомера, який любив побрехеньки...). До опозиції великих міст протиставляються назви сіл, яких у романі 6 лексем (- То й назвемо село *Веприк*, – посміхнувся князь). Використаний зменшено-пестливий суфікс -ик-, створює образ первозданного поселення. П. Загребельний добре знає епоху, її колорит, і вправно реконструює психологію людини далекої епохи. У цьому він виходив із власного досвіду, як зауважив у одному з інтерв'ю: «... Солошине велике козацьке село, довжиною 12 кілометрів. Коли я народився, там був побут, як у Київській Русі. Дерев'яні вози, прядки... Мені, отже, не треба було вигадувати побут. І я бачив, як у цьому побуті живуть люди. А психологія ж залежить від побуту» (Панченко, 2000: 125).

2. *Хороніми* – назви власних теренів, що мають певні межі – 60 лексем:

назви країн та областей: Україна, Білорусія, Прибалтика, Русь, Польща, Чехія, Німеччина (Західна Німеччина), Болгарія, Іспанія, Італія, Швейцарія, Франція, Югославія, Австрія, Англія, США, Малайя, Японія, Сінгапур, Візантія, Греція – 25 лексем. Наведемо приклад (Ти чув, що вже бої йдуть під Москвою?; А в *Іспанії* фашизм ніколи б не переміг, якби західні держави не наклали ембарго на ввіз зброї...; В *Італії* фашизм уявлявся геть чимось оперетковим); *назви островів*: Курильські острови, острів Шикотан, острів Пелагос (Піли), острів Родос – 4 лексеми; *адміністративні райони*: Сибір, Камчатка – 2 лексеми; *історична область* – Київська Русь, Древянська, Сіверська, Полянська земля, князівство Полоцьке, Ростово-Суздальська земля, Суздальська земля, Римська імперія, Болгарське царство, Македонія, Фракія, Пропонтида, Босфор, Золотий Ріг – 14 лексем; *назви міського району (мікрорайону)*: Святошинський, Подол, Куренівка, Оболонь, Шулявка, Сирець, Дарниця, Перевисевце; старі мікрорайони Києва: Звіринець, Неревський кінець – 11 лексем; *назви лісів*: Голосіївський ліс – 1 лексема (В Святошині, *Голосіївському лісі* київські ополченці готувалися до захисту міста на крайній випадок); *назви природного або створеного людиною об'єкту малого розміру й виключно локального значення* – Дніпровський спуск – 1 лексема.

П. Загребельний використовує у творі багато назв сучасних держав – 25 лексем. Проведений аналіз топонімів цієї групи продемонстрував, що вони в основному виконують описову роль. Автор прагне в історичній перспективі зобразити велич Київської Русі та інших могутніх давніх царств, імперій і сучасних держав: Болгарське царство, Візантія, Русь, Польща, Чехія, Біармія, Болгарія, Римська імперія, Греція, Скандинавія, Єгипет, Італія, Іспанія, Іверія, Македонія, Сербія, Німеччина. Прозаїк детально змальовує центр релігійних вірувань – Єгипет (Бачили ж вони в *Єрусалимі* на місці розп'яття Ісуса Христа розцілину, крізь яку пролилася його кров на голову Адамову), велич Римської імперії (але по-справжньому піднявся город лиш за часів імператора Константина, який вирішив перенести сюди столицю *Римської імперії* ...) та Греції (Хіба розквіт грецького мистецтва не припадає на початок політичного занепаду колись всемогутньої *Греції*?), занепад Болгарії (Слідом котилися штудерно поцяцьковані колісники з виліпленими на них зображеннями найбільших твердинь Болгарії: Струмиці, Водена, Средця, Відина, ще інші колісники зображали окремі болгарські провінції, як їх називано у Візантії: Преспа, Пеларгонія, Соск, Моліс), загарбання Чехії (А потім запрагнув Болеслав приєднати до своїх земель ще й Чехію), розпусність багатіїв (а чи знаєш ти, що в мене жони скрізь – і на *Русі*, і в *Польщі*, і в *Чехії*, і в Царграді, і в *Біармії*), ворожнечу та війни (*Болгарія* і *Візантія* довгий час були саме такими двома ворогуючими велетнями), з одного боку. З іншого – бачимо засудження злочинів Німеччини під час окупації 1941-1944 рр., знищення Києва, його історичних пам'яток (...тоді *Київ* здавався їм великим, безмежним цвинтарем, а храми, собори, монастирі на його задошених пагорбах стояли, мов каплиці смутку, і хрести на них – наче кістляві символи вмирання; А тепер нема нічого).

Більшість проаналізованих лексем автор використовує для відтворення історичних коренів Київської Русі – Руська земля, Древлянська земля, князівство Полоцьке, Ростово-Суздальська земля, Новгородська земля, князівство Туровське, Суздальські землі та ін. (немало довелось бачити йому схожих чимось на цю споруду дерев'яних поганських святинь у землях *Древлянській, Сіверській і Полянській*, тоді палили всі ті святині; так і отак похмурою повістю про напад Володимира на князівство *Полоцьке*) та зображення вагомих подій для тогочасної держави.

3. *Теоніми* – назви релігійних об'єктів: Софіївський собор (Софія), Андріївська церква, Денисівський монастир, Кирилівська церква, Успенський собор, Михайлівський монастир; церква Богородиці, церква Василя святого, Лавра, Десятинна церква Богородиці, Десятинний храм, собор Спаса, Боголюбський Собор, церква Івана Богослова, Церква Святих Апостолів, Церква Ларивона, Іерусалимський монастир, Монастир Святих архангелів, Вишгородської церкви святого Василя, Храм Соломонів, монастир святого Діомеда, Сан-Вігале, Аполлінарій Новий, храми Артеміді, Афродіти й Гекати, церква Діви Діакониси, церква Феотокос Фарос, монастирі Продром – 29 лексем (Хвилясто здіймалися лагідні київські узвишся, порозрізані спадастими ярами, і кожен такий вигин значився дивовижною храмовою спорудою: то *Андріївська чудотворна церква* на краю Старокиївської гори, то, мов повстале з глибини тисячоліття візантійське видиво, *Денисівський монастир*, то схована у розхилку ярів коло самих ніг професора Шнурре *Кирилівська церква*...; Сімдесят глав мала в собі книга велемудрого інока з *Єрусалимського монастиря* святого Сави; церква мала бути поставлена в короткі часі, бо ж і *храм Соломонів* будувався сім літ; Може, й тримається тепер митрополит Феопемпт за ту будовану й освячену патріархом Фотієм *церкву Феотокос Фарос* через те, що була вона першою значною церквою, спорудженою після каламутних часів іконоборства?). Церкви, храми, собори на Русі споруджувалися з давніх часів; у літературі «символізують духовність, віру, красу» (Хлистун, 2003: 25). Вони ставали осередками мудрості, вченості, місцем, де люди знаходили душевний спокій, де вони зверталися до Бога. Головним героєм твору виступає Софія Київська, як мистецький витвір, як справжнє диво.

4. *Урбаноніми* – назви міських об'єктів – 55 лексем: *вулиці*: Хрещатик, Мельникова, Велико-Житомирська, Володимирська, Кожевницька, Велика, Перевісиця (стара назва Хрещатика) – 7 лексем; *площі*: Площа Богдана (Богданова площа) – 1 лексема; *пам'ятники*: Кобзарю (Шевченка), Богдана – 2 лексеми; *історичні пам'ятки архітектури* – Золоті ворота, Байкове кладовище, Великий палац, брама Заборовського, Боровицькі ворота, Терми (арки), прибудови Доміціана до імператорського палацу на Палатині, дім Флавіїв, арки Трояна, Діоклетіанів палац, арки Трояна, Венеціанський палац, Троянові ворота, Храм Діани, Обеліск Феодосія, Александрівський сад, Карисійський зал, Самуїлова стіна, стовп Давида, колодязь Якова, Сихема, Володимирський терем, Перлова палата, гробниця Тутанхамона – 26 лексем; *парки*: Шевченковий парк – 1 лексема; *державні установи*: Палац одружень, Міністерство закордонних справ, Рада Міністрів, Республіканський виставочний павільйон, Київський університет; Студія «Мосфільм», Історичний музей, Марбурзький університет, Саксонська бібліотека, Флорентійська академія мистецтв – 10 лексем; *готелі*: «Інтурист», «Київ», «Москва», «Дніпро», «Авала» – 5 лексем; *музеї*: Ермітаж, Лувр – 2 лексеми; *ресторани*: «Асторія» – 1 лексема. Наприклад (В літописі Нестора один рядок: «В лето 6545 заложи Ярослав город великий Киев, у него же града суть *Златая врата*: заложи же и церковь святых Софья, митрополью...»). Урбаноніми є важливими штрихами в змалюванні портрета міста. Використані лексеми демонструють найменування вулиць, що виникли в різні часи: Мельникова, Володимирська, Велико-Житомирська, вулиця Велика (...проїхавши нескінченну низку вулиць від *Мельникова* і до *Велико-Житомирської*, з одного боку якої мовчазно стояла Софія, а з другого ще й досі курілися руїни будинків, швидко вимчала їх на *Володимирську*). Особливий колорит в романі створюють специфічні назви архаїчних (Неревський кінець, Звіринець) та сучасних назв мікрорайонів Києва (Оболонь, Подол та ін.): (проїхали *Неревським кінцем по вулиці Великій*, налякана сторожа коло міської брами вискочила на повітання князя, але той тільки недбало кивнув їм і повів своїх варягів далі, по *Кожевницькій вулиці*, а потім і в *Звіринець*, гнав коня чимдуж; ... а далі, за *Подолом* і *Куренівкою*, за покритою низькими осінніми хмарами стародавньою *Оболонню*, сталевозблискував Дніпро і вгадувалася світла Десна, що зливалася з своїм древнім отцем). Автор масштабно використовує урбаноніми в романі задля створення художніх образів персонажів, історичних подій як в Україні, Київській Русі, так і поза їх межі.

Результати та їх обговорення. Зібрані та проаналізовані нами топоніми (усього 265 лексем) поділено на 2 групи: фізико-географічні та суспільно-культурні. До першої групи уналежнюємо ороніми та гідроніми (потамоніми, лімніоніми, пелагоніми, океаноніми, гелоніми), використання яких уможливило змалювання в романі краси національних краєвидів; означення історичних геополітичних обставин існування українського етносу, не одне століття пов'язаних із загрозою винищення; увиразнення єдності часопростору Київської Русі та України. Таким чином переконаємося, що географічні назви, які виникали в певні історичні епохи, за посередництва художнього тексту, зберігають факти з соціального життя людей, їх побуту, взаємовідносин з іншими народами. Тому топоніміка є невичерпним джерелом відомостей про суспільно-політичне життя, матеріальну і духовну культуру народу.

Друга група – суспільно-культурні топоніми: ойконіми (полісоніми, комоніми, хороніми, теоніми, урбаноніми), завдяки яким автор влітає в канву твору застарілі й сучасні географічні назви. Такий прийом цілком відповідає авторському задумові – продемонструвати часову єдність (давнину епохи Київської Русі, Другу світову війну та авторське сьогодення – 1965-1966 рр.), а також жанровій специфіці експериментального роману з його складною композицією та багатовекторністю проблематики. Найбільшою є група топонімів

на позначення давньоруських і закордонних міст (усього 73 лексеми). Їх роль – окреслення боротьби між містами, відповідно й між державами, відтворення конфліктів на релігійному ґрунті, завдяки чому автор творить атмосферу часу, атмосферу життя і суперечок. Використання такої великої кількості полісонімів дає можливість достовірно показати події. Більшість використаних ойконімів мають історичну цінність, відтак їх використання актуалізує події минулого. Осягнення центрального образу роману – Софії Київської у просторі минулого і сучасного увиразнює лінгвокультурологічну маркованість, бо містить алюзію на інформацію, що є частиною культурного фонду нації, одиницею того комплексу знань, який є в кожного представника української культури.

Висновки. Спостереження за використанням у романі П. Загребельного «Диво» топонімів дозволяє виокремити три їх основні стилістичні функції: номінативно-ідентифікаційну, описово-зображальну і фонову. Номінативно-ідентифікаційна функція забезпечує взаємозв'язок часових та просторових відносин в художньому творі. Реконструюючи ландшафти минулого, розкриваючи реалії колишньої матеріальної і духовної культури населення, топоніми в романі П. Загребельного «Диво» закладають основну тезу (принцип), формують характери героїв, демонструють зв'язок поколінь. Таким чином, маємо підстави констатувати, що особливості функціонування топонімів, прийоми їхнього вживлення в текст твору – невід'ємна складова ідіостилу письменника.

Подальший інтерес для дослідження топонімікону представляють інші історичні романи митця.

Список використаних джерел:

1. Загребельний, П. А. Диво : роман. Харків : Фоліо, 2005. 637 с.
2. Калинин В. М. Поэтика онима. Донецк : Юго-Восток, 1999. 408 с.
3. Мурзаев Э. М. География в названиях. Москва : Наука, 1982. 177 с.
4. Панченко В. Урок літератури. Кіровоград: Вид-во ДЛАУ, 2000. 200 с.
5. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований. Москва: Наука, 2007. 163 с.
6. Удовенко Л. О. Авторське створення топонімічного простору в художньо-історичному творі (на матеріалі роману Павла Загребельного «Диво»). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2012. № 106. Вип. 15. С. 105-109.
7. Хлїстун І. Топоніми в художньому тексті (на матеріалі української поезії II пол. XX ст.). Урок української. 2003. № 10. С. 23–25.

References:

1. Zahrebelnyi, P. A. (2005). *Dyvo*. [Miracle]. Kharkiv: Folio [in Ukraine].
2. Kalinkin V. M. (1999). *Poetika onima*. [Poetics of the Onim]. Donetsk : Yugo-Vostok [in Russian].
3. Murzaev Э. М. (1982). *Neohrafiya v nazvaniyakh*. [Geography in titles]. Moskva : Nauka. [in Russian].
4. Panchenko V. (2000). *Urok literatury*. [Urok literatury]. Kirovohrad: Vyd-vo DLAU, Kirovohrad: Vyd-vo DLAU, [in Russian].
5. Superanskaia A. V. (2007). *Teoriya y metodyka onomasticheskikh yssledovaniy*. [Theory and methodology of onomastic research]. Moskva: Nauka, [in Russian].
6. Udovenko L. (2012). *Avtorske stvorennia toponimichnoho prostoru v khudozhno-istorychnomu tvori (na materialy romanu Pavla Zahrebelnoho «Dyvo»)*. [Avtorske stvorennia toponimichnoho prostoru v khudozhno-istorychnomu tvori (na materialy romanu Pavla Zahrebelnoho «Dyvo»)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Istorii Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky*, No.106, Vol. 15, P. 105–109. [in Ukraine].
7. Khlystun I. (2003). *Toponimy v khudozhnomu teksti (na materialy ukrainskoi poezii II polovyny XX st.)*. [Toponyms in artistic text (on the material of Ukrainian poetry of the second half of the 20th century)]. *Urok ukrainskoi*, No.10, P. 23–25. [in Ukraine].